

בשבח הנחילים

חיילי צה"ל בפעילות מצפון
למטולה במלחמת לבנון השנייה

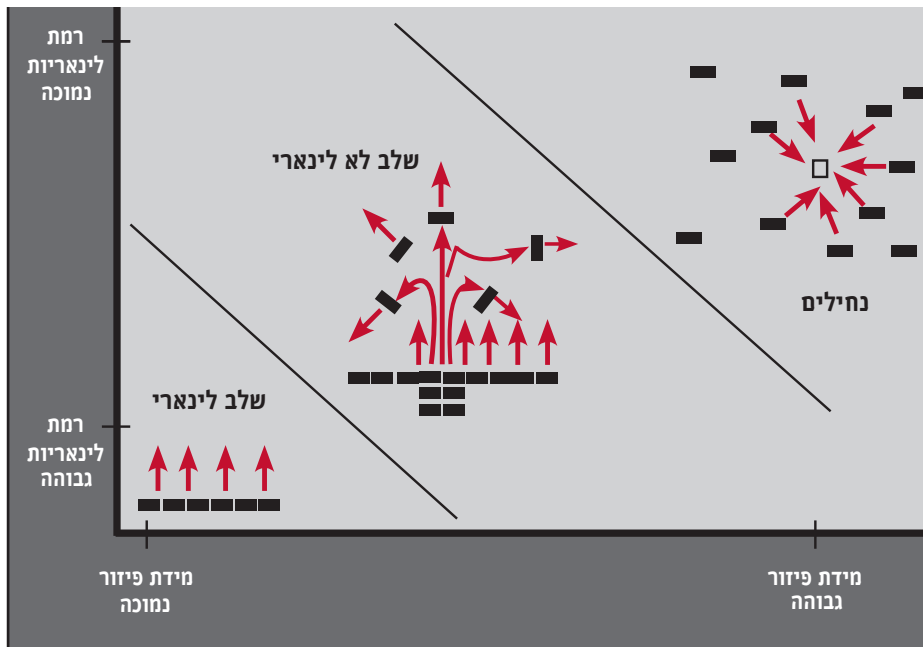
בעקבות מלחמת לבנון השנייה יצא שם רע לטקטיקת הנחילים. סקירה היסטורית מלמדת שמדובר בשיטה שלעיתים הניבה הישגים גדולים ולעיתים המיטה אסון של ממש על מי שיישם אותה. החוכמה - כמו תמיד - היא לדעת מתי נכון וראוי ליישם אותה

◀ **יגיל הנקין**

עמית במכון אדלסון ללימודים
אסטרטגיים של מרכז שלם

תרשים 1: המעבר מהתקפה לינארית להתקפת נחילים לא לינארית

אמרה ותיקה טוענת כי צבאות תמיד מתכוננים למלחמה שעברה. למרבה הצער אין זה כך: לקחי מלחמות העבר רלוונטיים בדרך כלל, ולו במידה מוגבלת, למלחמות העתיד. בעיה גדולה הרבה יותר מתחוללת כאשר צבאות מתכוננים למלחמה שלא תהיה - לפי תפיסות ואמונות שגויות המעוותות את תפיסתם בנוגע למלחמה. דוגמה בולטת לכך היא מלחמת העולם הראשונה: מאות אלפי חיילים שילמו בחייהם את מחירה של התפיסה המעוותת שהובילה את צבאות אירופה לשלוח חיילים להסתער מול מכונות ירייה, אף שכל אותם הצבאות כבר הכירו את לקחיה של מלחמת רוסיה-יפן, שהיו אמורים ללמד אותם על הקטלניות של האמצעים האלה. בשנים שלפני מלחמת לבנון השנייה עברו על צה"ל תמורות רבות לא רק בתחום הטכנולוגי אלא גם בתחום של תורות הלחימה: צה"ל אימץ תפיסות חדשניות, לעיתים קרובות בהשפעת ההגות הצבאית האמריקנית ותיאוריות ה-RMA (המהפכה בעניינים הצבאיים - Revolution in Military Affairs).

לאחר מלחמת לבנון השנייה, שבעיני הציבור נחשבת לכישלון כואב, הפכו התפיסות הצבאיות החדשות והשפה הצבאית החדשה שפשתה בצה"ל יחד איתן למילות גנאי בציבור. מונחים כגון "השתבללות", "חתימה נמוכה" וכיו"ב הפכו כמעט לטאבו. אם ישנו "רגע מכווץ" במפתחה של השפה הצבאית החדשה הריהו כנראה התייעוד הטלוויזיוני של מפקד חטיבה 7, אל"ם אמנון אשל, שבו הוא מותח ביקורת חריפה על מפקדה דאז של אוגדה 91, תא"ל גל הירש, במילים: "הוא לא יודע מה קורה... הוא עוד בנחילים".¹ אמירתו זו של אשל, שקידומו עוכב בעקבות שידור הכתבה, הפכה לסמל הן לביקורת כלפי גל הירש והן לביקורת הכללית כלפי צה"ל וכלפי מילון המונחים החדש שאימץ.² אפילו חסידים מובהקים לשעבר של אותה השפה בתוך צה"ל ומחוצה לו תקפו עתה את השימוש בה.³

הדבר אמור לכאורה למלא שמחה את ליבותיהם של מי שמתחו ביקורת חריפה על השפה הצבאית החדשה ועל ההתלהבות המוגזמת מתיאוריות חדשות ובעייתיות.⁴ אולם יש בשליה הגורפת של אותן התיאוריות ושל אותה השפה סיכון של זניחת כל דבר מועיל רק מפני שהוא חדש מדי ושל התעלמות מהתפתחויות חשובות רק משום שאיטרע מזלן ליפול תחת כותרת מפוצצת או ניסוח צולע. כזהו, למשל, המושג "נחילים".

במלחמה האחרונה שימש המושג בצורה מתמיהה כדי לתאר מגוון רחב של פעילויות, ובכמה מקרים דומה כאילו סבר משהו שאם נאמרה המילה "נחיל", הרי שהחיבלאלה עתיד מייד לקום ולברוח. אבל אין פירוש הדבר שמדובר בהמצאה שאין לה כל בסיס ושימוש.

נחילים הם טכניקת לחימה שמבצעים כוחות קטנים מרובים, שבמקום להתרכז לכוח מסודר ולפרוץ את קווי האויב הם תוקפים את האויב מכמה כיוונים בו-זמנית, כולל מעורפו, מתקדמים בצורה הנראית לכאורה חסרת סדר והיגיון ומכים בו במקומות רבים

מהו נחיל?

לנחיל אין עדיין הגדרה תורתית מחייבת, וההגדרות שלו נוטות לעיתים להיות מעורפלות. לפי הגדרתם של ג'ון ארקילה ודיוויד רונפלט בספרם המשפיע על הנושא, הנחיל הוא "כוח התוקף את האויב מכל הכיוונים במקביל באמצעות אש או באמצעות הסתערות". הנחיל יכול להיות "מוכוון עצמאית או מונחה [מלמעלה]".⁵ לפי ארקילה ורונפלדט, "דוגמאות מוקדמות של נחילים היו הצבאות הרכובים הגדולים של המוסלמים במאה ה-7 ושל המונגולים במאה ה-13. שניהם התמחו בטכניקה של התקפה מכל הכיוונים". דוגמאות מודרניות יותר הן חיל האוויר הבריטי בקרב על בריטניה ו"כנופיות הזאבים" - הצוללות הגרמניות באוקיינוס האטלנטי שהתקבצו מכל כיוון כדי לתקוף שיירות של בעלות הברית. "מה ששונה כיום הוא שחישנים מתקדמים, אמצעי תקשורת וטכנולוגיות של הנחיית נשק הופכות את הנחילים

לישימים בכל תוואי שטח נגד כל אויב, כל הזמן".⁶ נראה שצה"ל נחשף לראשונה למושג "נחיל" במהלך מפגש עם אנשי צבא אמריקנים שנערך באוקטובר 1997. באותו מפגש נאמר כי נחיל הוא מערך של כוחות קלים ושל כוחות מיוחדים הפועלים ביחידות קטנות במסגרת תפיסת הפעלה מוגדרת. "התפיסה החדשנית מכונה נחיל (Swarm), ועיקרה הוא פתיחת השורות ומתן האפשרות ל'אדום' להתקדם לתוך מערך מבוזר של כוחות התמרון של ה'כחול' וכליאתו במהלומת בזק של נחיל צפוף ורב-ממדי התוקף את כוחותיו מכל הכיוונים ומשמידם בסיוע מהלומת דיק ארוכת טווח". נחיל אינו יכול לפעול ללא "מערך בין-זירתי ופנים-זירתי של אמצעי תובלה לפיזור הכוחות" וללא "כוחות אשר אומנו לפעול כמערכת אדפטיבית, על-פי כללים פשוטים של חרקים חברתיים, בדומה להתנהגות הדבורים". כמו כן נזקק הנחיל למערכים לוגיסטיים מבוזרים⁷ ול"מערכות מידע ותקשורת מתקדמות ביותר לתיאום בין יחידות המשנה של הנחיל".⁸ באותו מפגש תוארו "צוותים של 6-10 אנשים שהופעלו במשימות עצמאיות לסריקת המרחב ולמצואת המטרות. עם מצואת המטרה הם הנחו וכיוונו את אש האמצעים ארוכי הטווח להשמדתה, ואז חמקו למקום מפגש (עם כוח מחלץ) שתוכנן בעוד מועד".⁹

ב-2003 כתב גל הירש - אז אל"ם - מאמר בכתב העת החשוב RUSI שבו הגדיר את הנחיל הצבאי במילים האלה: "הפעלה מבצעית סימולטנית של כוחות נחיל צרעות... נכונותו של כוח צבאי לתקוף

קורה".¹³ הדיווחים על הצניחות היו מפורזים וחסרי סדר, והגרמנים לא הצליחו להבין מהו הדפוס של ההתקפה האמריקנית - מפני שלא היה דפוס כזה. המהומה גרמה לגרמנים לסבור שהכוח התוקף גדול יותר מגודלו במציאות.

במילים אחרות: נחילי אמריקנים, רובם רגלים בקבוצות של עד 50 איש, ומיעוטם בג'יפים שהובאו בדאונים ועם סיוע ארטילרי, שוטטו בנורמנדי ועקצו כל מטרה גרמנית שאיתרע מזלה להופיע לפנייהם או מאחוריהם או מצדדיהם או בטווח הראייה שלהם. אף שלא היה תיאום בין הכוחות, והם לא ידעו זה על מיקומו של זה, כולם היו מודעים למטרה הכללית וניסו הן למצוא את הכוחות האחרים והן לפגוע בגרמנים וכך לסייע לפלישה.

לימים אמר ההיסטוריון הצבאי האמריקני סל"א מרשל בספרו על הצנחנים בפלישה לנורמנדי כי דיוויזיה על הקרקע מתחילה בסדר מכוונס והולכת ומתפוררת ככל שהיא מתקדמת. לעומתה, "דיוויזיה מוצנחת מתחילה כשהיא בהתפוררות כללית ומתקדמת, דרך ההתכנסות, להפוך לעוצבה מוצקה".¹⁴ גנרל מקסוול טיילור, מפקד הדיוויזיה המוטסת 101, הגיע אחרי הקרב למסקנה כי למשך 24 שעות לפחות אי-אפשר לצפות מכוח צנחנים כי יפעל בצורה מאורגנת, ובפרק הזמן הזה היוזמה וההתקפיות של יחידות קטנות הן שיובילו להצלחה.

תוצאות ההצנחה בנורמנדי היו שונות מאוד ממה שציפו לו בעלות הברית: המעברים החיוניים לכיוון ראש החוף נחסמו רק שלושה ימים לאחר מכן. אולם פיזור הצנחנות והתוקפנות של כוחות כה רבים שפעלו כולם לפי עיקרון אחד - למצוא את האויב ולתקוף אותו תוך שהם מופיעים בנקודות אקראיות לגמרי - הטרידו מאוד את הגרמנים, הקשו עליהם להבין היכן מוקד הפלישה ומאוחר יותר שיבשו מאוד את יכולת התגובה של הגרמנים לפלישה ופגעו בקווי האספקה שלהם וביחידות עורפיות. השיבושים האלה איפשרו לדיוויזיית הרגלים מס' 4, שנחתה בחוף "יוטה" לכבוש אותו במחיר של 197 אבדות בלבד. הצנחנים, כמעט במקרה, כבר השתלטו על חלק מהיציאות מן החוף וניטרלו כמה סוללות של תותחי חוף שעלולות היו לגבות מחיר כבד מהנוחתים.

בסיכום שכתב גנרל טיילור על לחימת הצנחנים בנורמנדי הוא ציין כי "לצניחת לילה יש אפקט הרסני על האויב. היא משבשת את הפיקוד ואת השליטה שלו ומונעת את תנועות הארטילריה והעתודה שלו" (או, בשפה צבאית מודרנית יותר, פוגעת בהגיונו המערכתי). טיילור מדגיש שתוכניותיו של התוקף עלולות להשתבש, אולם השיבוש שהוא גורם למגן גדול בהרבה ומשתלם יותר.¹⁵ עם זאת נשאלת כמובן השאלה אם השפעתן של שתי הדיוויזיות האמריקניות המוצנחות לא יכולה הייתה להיות רבה

חיילים אמריקנים משיבים אש לעבר כוחות הווייטקונג שתוקפים אותם במהלך מתקפת הטט בסייגון | בין 35 ל-45 אלף מאנשי הווייטקונג נהרגו במתקפת הטט - כלומר שיעור ההרוגים עמד על כ-50% מהכוח התוקף

נחילי אמריקנים, רובם רגלים בקבוצות של עד 50 איש, ומיעוטם בג'יפים שהובאו בדאונים ועם סיוע ארטילרי, שוטטו בנורמנדי ועקצו כל מטרה גרמנית שאיתרע מזלה להופיע לפנייהם

מהדיוויזיות המוטסות 82 ו-101 מאחורי קווי הגרמנים.¹² מטרתם הייתה להשמיד או לתפוס גשרים חיוניים, לנתק קווי הספקה של הגרמנים ולאבטח את אגפם המערבי של הכוחות האמריקניים הנוחתים. ההצנחות וההנחתות השתבשו עקב אש אויב, בעיות מזג אוויר, ניסיון מועט מדי של חלק מטייסי התובלה, עיכובים ביציאה מן המטוסים וכיו"ב. כתוצאה מכך התפזרו הצנחנים (למעט גדוד אחד שהצליח לצנוח במרוכז) על פני אזורים נרחבים בחצי האי קונטנטן בקבוצות קטנות במקרה הטוב, או לפעמים איש-איש לנפשו, בלא קשר זה עם זה ובלא תיאום. כ-50% מהצנחנים לא הצליחו להגיע לנקודות היעד שלהם והסתובבו בחצי האי. החיילים האובדים האלה - ברובם הגדול - חיפשו את עצמם, את האויב הגרמני ומה לעשות, לאו דווקא בסדר הזה. הם התקיפו את הגרמנים כשנתקלו בהם, ניתקו קווי תקשורת ועמדו טלפון וניסו למצוא אמריקנים אחרים. ההיסטוריון דיוויד הווארת' ניסח זאת היטב: "[הצנחנים] האמריקנים ידעו מה קורה, אבל מעטים מהם ידעו איפה הם; הגרמנים ידעו איפה הם, אבל אף לא אחד מהם ידע מה

את האויב מאין-ספור כיוונים וממדים תוך יצירת 'זמזום' מתמיד ורועש תקשה מאוד על האויב לזהות את מיקומו ואת כיוונו".¹⁰

לסיכום העניין הזה ניתן לומר שמדובר בלחימה שמבצעים כוחות קטנים מרובים, שבמקום להתרכז לכוח מסודר ולפרוץ את קווי האויב הם תוקפים את האויב מכמה כיוונים ב-זמנית, כולל מעורפו, מתקדמים בצורה הנראית לכאורה חסרת סדר והיגיון ומכים בו במקומות רבים. לעיתים מדובר בכוחות אוטונומיים רבים התוקפים כל אחד עצמאית, ולעיתים מדובר בהתקפה מאורגנת הנראית לכאורה חסרת סדר למשקיף מבחוץ, אולם למעשה זהו "בלגן מאורגן". בהגנה מדובר לרוב בהתקפת-נגד לפי אותם הקווים.

כמה מהכותבים על הנושא מבקשים לראות בנחילים לא רק טקטיקה, כי אם גם פרדיגמה חדשה - שיטה מהפכנית שתחליף את הפרדיגמות ששלטו בלחימה לאורך הדורות ושבהן שלטו מושגים כגון "מסה" ו"תמרון". השיטה החדשה הזאת - כך גורסים חלק מהכותבים - דורשת "שינויים חדשים ורדיקליים בארגון הצבאי הקיים, כולל ביטול מסגרות רבות מעל לרמת הפלוגה" וכן "פיתוח פרדיגמה לוגיסטית חדשה".¹¹

בהמשך המאמר הזה אבחן כמה דוגמאות היסטוריות כדי לעמוד באמצעותן על יתרונותיו ועל חסרונותיו של הנחיל, על שימושיו השונים ועל מגבלותיו.

הכוחות המוצנחים האמריקניים בנורמנדי, 1944
לילה לפני הנחיתה של כוחות הברית בחופי נורמנדי הוצנחו והונחתו בדאונים כ-17 אלף לוחמים

יותר אילו הן היו מצליחות לנחות בצורה מסודרת בעורפם של הכוחות הגרמניים. מאז הפלישה לנורמנדי לא ניסו האמריקנים לחזור על הדפוס הזה של הצנחה מבזורת של כוחות קטנים על פני שטח נרחב. היו לכך כמה סיבות: חוסר היכולת לשלוט בהמון כוחות קטנים, חוסר הוודאות שפיזור הכוחות יוביל בהכרח פעם נוספת להישגים דוגמת אלה שהושגו בנורמנדי, ההערכה שאותם הכוחות היו משיגים תוצאות טובות יותר אילו היו פועלים במרוכז והאבדות הכבדות שנגרמו לצנחנים המפוזרים. מעריכים שביממת הלחימה הראשונה הגיע שיעור האבדות בקרב הצנחנים לכ-10%. בפעולות המוצנחות שניהלו האמריקנים בחזית הגרמנית לאחר נורמנדי ובמלחמת קוריאה הם הטילו למערכה כוחות גדולים והקפידו שהם ינחתו ויפעלו במקובץ.¹⁶

הווייטקונג במתקפת הטט

על-פי אחת הגרסאות התכוונו מתכנניה של מתקפת הטט ב-1968 - הגנרל הצפון-ווייטנאמי וונגויין גיאפ וראשי ארגון הגרילה החזית הלאומית לשחרור דרום-ווייטנאם (הידוע יותר בשם וייטקונג) - להביא לתבוסה אסטרטגית של האמריקנים ושל הדרום-ווייטנאמים. ההנחה הייתה כי תקיפות רבות על מבני שלטון, על סמלים של המעורבות האמריקנית השנואה ועל מטרות צבא יגרמו לאמריקנים להתגונן בכל מקום וכתוצאה מכך - כפי שכתב ההוגה הסיני סון טסו לפני 2,500 שנה - להיות "חלשים בכל מקום". באמצעות התקיפות המרובות קיוו התוקפים לפצל ולבודד את היחידות האמריקניות ובדרך הזאת לנטרל את יתרון בעוצמת אש ולא לצלן להתמודד לבדן ולא במסגרת של צבא גדול ורב עוצמה. ההתקפות הרבות - קיוו עוד מתכנניה של מתקפת הטט - יובילו להתקוממות עממית קומוניסטית רחבה ולנפילת השלטון הקפיטליסטי הרקוב שאינו זוכה לתמיכת העם.

אחרים חושבים שהיעדים היו מוגבלים יותר: לתפוס חלק מערי דרום-ווייטנאם לפרק זמן כלשהו ולאפשר מצב פתיחה נוח למשא ומתן. בזמן שבו החלה המתקפה היו כוחות אמריקניים וצפון-ווייטנאמיים רבים בעיצומו של קרב גדול באזור קה-סאן. ישנה מחלוקת אם הקרב היה הטעיה לקראת מתקפת הטט, או שמא מתקפת הטט נועדה לרתק כוחות כדי שהאמריקנים לא יוכלו לתגבר את קה-סאן, או שמא מדובר היה בשני מאמצים מקבילים לשם השגתה של אותה המטרה. מכל מקום, ב-30 בינואר 1968 החל גל התקפות על כוחות אמריקניים, ולמחרת, בחג הטט - ראש השנה הווייטנאמי - החלה המתקפה העיקרית בכל רחבי דרום-ווייטנאם. יש הרואים בה דוגמה של נחיל על-פי עקרונות הגרילה של מאו: "ריכוזיות

אסטרטגית, ביזור טקטי".¹⁷ כ-70 אלף אנשי וייטקונג, רובם בבגדים אזרחיים, תקפו יעדים שונים בכ-100 עיירות וערים, כמעט בעת ובעונה אחת, תוך שהם מופיעים מתוך הערים ותוקפים יעדים בהפתעה מוחלטת וברוב המקרים לא מתקדמים בקו חזית מסודר בנוסח צבאי. כל שדות התעופה בדרום-ווייטנאם הורעשו במרגמות. ההפתעה וההלם של האמריקנים היו עצומים, שכן אנשי הווייטקונג הצליחו להגיע גם למקומות דוגמת הבירה סייגון שנחשבו לבטוחים מאוד באופן יחסי.

סיגון הותקפה מכל העברים ומבפנים באמצעות 35 גדודים קומוניסטיים. רבים מהלוחמים בגדודים האלה היו תושבי סייגון, והם השתלטו במהירות על חלקים מהעיר. בכל רחבי וייטנאם נלחמו יחידות אמריקניות ודרום-ווייטנאמיות על חייהן. ציטוט מפורסם של גנרל אמריקני מתאר את חוסר התוחלת בניסיונם של האמריקנים להבין את דפוס ההתקפה. לדבריו המפה נראתה כמו "מכונת משחק פינבול: אורות חדשים נדלקים עם כל התקפה".

במתקפת הטט הותקפה סייגון מכל העברים ומבפנים באמצעות 35 גדודים קומוניסטיים. רבים מהלוחמים בגדודים האלה היו תושבי סייגון, והם השתלטו במהירות על חלקים מהעיר

דפוס ההתקפה היה לרוב זהה: הרעשה מקדימה באמצעות מרגמות ולאחריה התקפה של כוח בסדר גדול של עד גדוד (שאנשיו היו לוחמי גרילה או חיילים צפון-ווייטנאמים סדירים) על מפקדות ועל תחנות רדיו, לעיתים קרובות בהדרכת מקומיים. במקומות רבים תקפו מחלקות וחוליות קטנות. כמה מ-19 אנשי הווייטקונג שתקפו את שגרירות ארה"ב בסייגון הגיעו לשם במונית. יחידות רבות בגודל של כיתה נעו ברחבי סייגון ותקפו מגוון רחב של מטרות - החל בתחנות משטרה שכונתיות וכלה בקציני צבא של דרום-ווייטנאם ובני משפחותיהם לפי רשימות חיסול שהוכנו מראש או לפי מודיעין מזדמן שהושג בעקבות תשאול של אנשים ברחובות. במקומות מסוימים - כך תיאר איכר ווייטנאמי - לוחמי הווייטקונג "באו, נלחמו וברחו".¹⁸ במקומות אחרים הם ניסו להשתלט על שטחים ולהחזיק במטרות לאורך זמן.

מבחינה צבאית הייתה מתקפת הטט כישלון חרוץ. היא לא חוללה שום התקוממות, צבא ארה"ב וצבא דרום-ווייטנאם לא התפוררו. האמריקנים ודרום-ווייטנאמים רבים מאוד המשיכו להילחם

גם כשהיו מכותרים וגם כאשר לא ידעו מהיכן תוקפים אותם או מה בדיוק מתרחש. בסייגון עצמה נהדפו כמעט כל התקפות הווייטקונג בתוך לילה אחד, אם כי חלף כשבוע עד שחוסלו כיסי ההתנגדות. ההיתקלות האחרונה בסייגון אירעה בתחילת מרס 1968 - יותר מחודש לאחר תחילת המתקפה. באזורים אחרים בווייטנאם התחוללו קרבות גם כחודש לאחר תחילת המתקפה, אולם ההישגים של הווייטקונג ושל אנשי הגרילה לא היו משמעותיים הרבה יותר, חוץ מאשר בעיר הואה, שם נדרש כחודש של לחימה עקובה מדם מבית לבית כדי לכבוש את העיר מחדש מידי החיילים הצפון-ווייטנאמים ואנשי הווייטקונג שהחזיקו בה.

במהלך הקרבות האלה נהרס חלק גדול מהעיר. בין 35 ל-45 אלף מאנשי הווייטקונג נהרגו במתקפה, כ-7,000 נשבו, ועוד אלפים נפצעו.¹⁹ כלומר, שיעור ההרוגים היה יותר מ-50% הכוחות האמריקניים והדרום-ווייטנאמיים איבדו ביחד כ-4,000 הרוגים, ומעריכים שכ-15 אלף אזרחים נהרגו או נרצחו במהלך המתקפה.

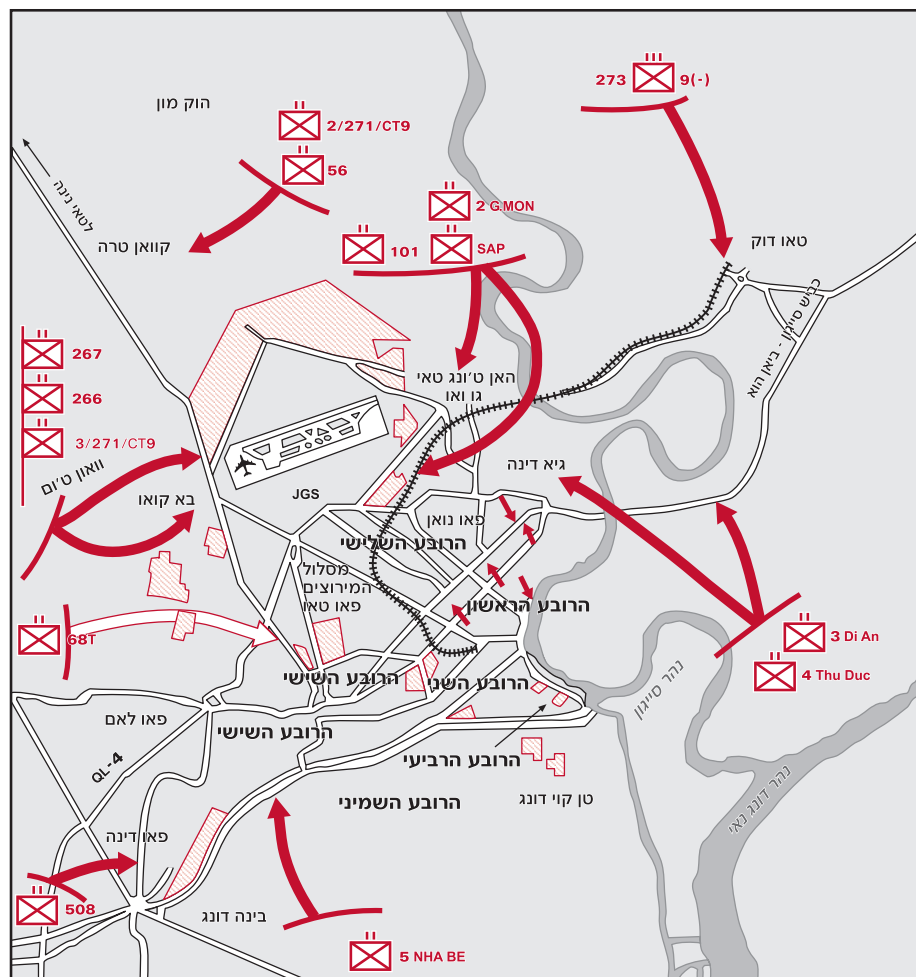
העצמאות של כוחות הווייטקונג וחוסר הקשר ביניהם היו אומנם יתרון בתחילת ההתקפה, אולם כשהתקוממות העממית לא התרחשה, והאויב לא קרס, הוביל פיצול הכוחות להשמדתם ההדרגתית באמצעות כוח האש העדיף והחיילים המיומנים יותר של צבא ארה"ב. לחיילים האמריקנים גם סייעו יחידות רבות של צבא דרום-ווייטנאם.

ההנחה המקובלת כיום היא שמתקפת הטט הייתה נקודת מפנה במלחמת וייטנאם וכי ההלם מכך שאנשי הווייטקונג הצליחו להגיע עמוק אל תוך עריה המוגנות של דרום-ווייטנאם, ובייחוד התמונות מההתקפה (הכושלת) על שגרירות ארה"ב בסייגון, גרמו לנשיא לינדון ג'ונסון להתנתק סופית ממדיניותו הקודמת ולהודיע שהמלחמה "תקועה".²⁰

עם זאת, צפון-ווייטנאם ראתה בתחילה במתקפה כישלון יקר. רק בדיעבד היא הבינה כי זו השיגה הרבה יותר מכפי שקיוו מתכנניה להשיג: היא עוררה תנועת המונים בארה"ב שדרשה לשים קץ למעורבות בווייטנאם. ובמילותיו של הגנרל הצפון-ווייטנאמי טראן דו: "לא זו הייתה כוונתנו [להשפיע על דעת הקהל בארה"ב], אבל התברר שהודות להרבה מאוד מזל זו אכן הייתה התוצאה".²¹

המסקנה שעולה מהדוגמה ההיסטורית הזאת היא שמבחינה צבאית הייתה מתקפת הטט כישלון יקר. הפעלת הנחילים לא הביאה לתוצאות שמתכנני ההתקפה קיוו להשיג, ולתוצאה המדינית הסופית היה קשר קלוש, אם בכלל, לשיטות הטקטיות שנקט הווייטקונג. בחינה של ההתקפה מהזווית הטקטית מלמדת שהנחיל היה הרה אסון למפעיליו.

תרשים 2: תיאור סכמטי של התקפות הווייטקונג על סייגון במתקפת הט

הקרבת הראשון על גרוזני נמשך כ-60 שעות, ובסופו הושמדו כליל שתי חטיבות רוסיים. מספר ההרוגים הרוסיים נאמד ביותר מ-1,500. מתוך 350 הטנקים והנגמ"שים שהשתתפו בהתקפה של הרוסיים הושמדו כ-200

עירונית תועיל להם יותר מאשר התמודדות סדורה במישור, שם היו הרוסיים יכולים לנצל את מלוא יתרונם בכוח אש. לצ'צ'נים היו כנראה כ-1,000 לוחמים סדירים ועוד כמה אלפי לוחמים בלתי סדירים. חימושם כלל בין 25 ל-35 טנקים ומעט ארטילריה. סדר הכוחות

הצ'צ'נים בגרוזני, 1995

בדצמבר 1994, בעקבות סכסוך מתמשך בין רוסיה לרפובליקה הבדלנית של צ'צ'ניה, נכנס צבא רוסיה לרפובליקה כדי "להחזיר את הסדר החוקתי" על כנו. לאחר כשבועיים וחצי של קרבות שהיה ועיכובים שונים הגיע הצבא לפאתי עיר הבירה גרוזני, שבה התגוררו ערב המלחמה 400 אלף תושבים. ב-31 בדצמבר 1994 התחיל צבא רוסיה - שהיה בתת-תקן, ללא אימון מותאים ומורכב למעשה מערב-רב של חיילים מיחידות שונות - לנוע אל תוך גרוזני. הצ'צ'נים ריכזו את עיקר כוחם בגרוזני מתוך ההנחה שבשל חשיבותה (היותה מרכז השלטון, צומת חשוב למסילות ברזל ולכבישים ומרכז זיקוק הנפט) ובגלל סיבות תעמולתיות לא יוכלו הרוסיים להתיר לעצמם לעקוף אותה למשך זמן רב. נוסף על כך הייתה עיר הבירה סמל שאפשר היה לגייס אליו גם לוחמים לא סדירים, שבכל מקרה אחר היו נוטים להגן רק על מקומות מגוריהם. הצ'צ'נים סברו שהגנה

הרוסי היה גדול בהרבה, אולם לא כולו בא לידי ביטוי בקרב.

הצ'צ'נים אירגנו את הגנתם בשלושה מעגלים דמיוניים: בפאתי העיר נערכו צוותי סיור ותצפיתנים; מסביב למרכז העיר נערכו כוחות שמטרתם הייתה לחסום צירי תנועה, להפעיל צוותי צלפים ותצפיות וקבוצות מיליציה לא מאורגנות, להציב מארבים נגד טנקים וכיו"ב. במרכז העיר היו כמה עמדות קבועות וכן כוחות סדירים. הצ'צ'נים עשו שימוש בצירי תנועה תת-קרקעיים במקומות שונים בעיר. במרכז הפיקוד הצ'צ'ני - בארמון הנשיאות שבגרוזני - ישב המטכ"ל הצ'צ'ני, ולרשותו עמד ציוד קשר רב ששימש אותו לשמור על קשר עם יחידותיו השונות. הצ'צ'נים התפארו שמערך הקשר שלהם היה טוב יותר מזה של הצבא הרוסי, וגם מפקד רוסי בכיר יצא בהצהרות דומות זמן מה לאחר מכן. הגנרל הצ'צ'ני טורפאל עלי קאימוב אמר כי במהלך הקרב הראשון על גרוזני סיפק הפיקוד הצ'צ'ני מכשיר קשר אחד לכל שישה לוחמים, ואילו עמדו לרשותו יותר מכשירים, הוא היה נותן מכשיר לכל לוחם.

ב-31 בדצמבר 1994, לאחר הפגזה מכינה, נעו כוחות רוסיים לתוך העיר. שני גדודים מהחטיבה הממוכנת 131 הצליחו להתקדם עד תחנת הרכבת של גרוזני, וכוחותיו הקדומניים של רג'ימנט ממוכן 81 הגיעו עד סמוך לארמון הנשיאות. (כוחות המאסף היו מרוחקים משם, לאורך שדרה). הכוחות הרוסיים נעו בכלי רכב משוריינים ללא אבטחת חי"ר, ורבים מהחיילים לא ידעו כלל שהם במשימת לחימה או היכן הם נמצאים.

כאשר הגיעו כוחות של חטיבה 131 סמוך לתחנת הרכבת, הם חנו שם עם טנקיהם ונגמ"שיהם. לוחמים צ'צ'נים זרמו בהסתר לאזור ותפסו עמדות בבניינים מסביב. אולם ההתקדמות המהירה של רג'ימנט 81 הפתיעה כנראה את הצ'צ'נים, והמטכ"ל הצ'צ'ני מסחאדוב ומטהו מצאו את עצמם לפתע כשטנקים רוסיים נמצאים קרוב אליהם, ליד ארמון הנשיאות. (עם זאת ישנם מקורות צ'צ'ניים שטוענים שבכוונה ניתן לרוסיים להתקדם לעומק העיר, ממש עד הארמון). בין אם מדובר בהפתעה ובין אם לאו, מסחאדוב קרא ליחידותיו להגיע אל ארמון הנשיאות. כדי למנוע פאניקה בקרב יחידות מרוחקות, ש"לא ידעו שאני מכותר", הוא לא דיווח על כך שהרוסיים בסביבה, אולם הסתמך על כך שכאשר יגיעו היחידות סמוך לארמון הנשיאות, הן יידעו מה לעשות.

הטנקים הרוסיים, לדברי מסחאדוב, היו "ברוויים במטווח... כאילו הם במצעד". האש נפתחה ברחבי גרוזני כמעט בעת ובעונה אחת - בין 1:30 ל-2 אחרי הצהריים - עדות לשליטה טובה של המטכ"ל הצ'צ'ני בכוחותיו. הכוחות הצ'צ'ניים - החל בכוחות סדירים פחות או יותר²² וכלה במיליציות לא סדירות

גרזוני החרבה בעת מלחמת צ'צ'ניה השנייה | הכוחות הרוסיים שהגנו על העיר מנו יותר מ-10,000 חיילים, ונגדם הטילו הצ'צ'נים כוח שבשלב הראשון לא עלה על 1,500 לוחמים ושבשום שלב של הלחימה לא עלה בהרבה על 3,000 איש

בהתאם לתוכניתם תקפו הצ'צ'נים ב-6 באוגוסט 1996 את עמדות הרוסים מכל הכיוונים כמעט בו זמנית (היו כמה שיבושים שנבעו מדממת האלחוט המוחלטת שעליה החליט המטכ"ל הצ'צ'ני). הכוחות התוקפים היו צוותי קרב קטנים וניידים משני סוגים: צוותי הסתערות וצוותי מרגמות. צוות הסתערות כלל רובאים, מקלען ומפעיל RPG. הצוותים האלה הסתננו - בחלקם - לעיר בימים שלפני ההתקפה. בהתקפותיהם לא ניסו הצ'צ'נים לכבוש את עמדות הרוסים, אלא רק ליצור איום חמור דיו שיגרום לכך שהרוסים לא ינסו לצאת מבסיסיהם. כמו כן השתלטו הלוחמים הצ'צ'נים על צירי התנועה הראשיים.

כוחות צ'צ'ניים קטנים עברו במהירות מגזרה לגזרה הן כדי ליצור רושם של כוחות גדולים יותר והן כדי למנוע מהרוסים להבין מאיפה תוקפים אותם. ההתקפה התנהלה לא לפי קו חזית אלא נגד מטרות מוגדרות. אלה הותקפו בירי ישיר ועקיף מכיוונים שונים. הרמטכ"ל הצ'צ'ני שתיכנן את ההתקפה, קולונל אסלאן מסחאדוב, אמר כי "אנשינו נעו לעיר דרך צירים שונים. הם היו צריכים להגיע למטרותיהם - עמדות, בסיסים, מפקדות - ... לפגוע בהן בהפתעה ואז לנוע הלאה, לנתק את הכבישים ולהשאיר [לריתוק] קצת צלפים ומקלען".

בתוך כמה שעות הושמו במצור 7,000 חיילים רוסים שהיו מפוצלים בין עמדות שונות. דווח כי הצ'צ'נים אף עשו הסכמים עם עמדות רוסיות מסוימות, שלפיהם לא יתקפו אותן, ובתמורה יישארו הרוסים באותן העמדות ולא ינסו לצאת

בהרכבים משתנים מאוד, לעיתים בשליטה מלאה של המפקדה הצ'צ'נית ולעיתים בלתי נשלטות שרצו למוקדי האש על דעת עצמן - תקפו את הרוסים מכיוונים שונים, מלפנים ומאחור, השמידו את כלי הרכב הראשונים והאחרונים בטורים הרוסיים ואז המשיכו ותקפו את שאר כלי הרכב. קלעים ומקלענים חיפו על תנועת צידי הטנקים, רובם חמושים במטולי RPG (אך גם ברימוני תבערה שהוטלו על הטנקים מקומות גבוהות), שפגעו בכלי הרכב המשוריינים מצדיהם ומאחוריהם. יחידות מסוימות הגנו על רחובות; אחרות נעו ממקום למקום בעיר ותקפו כלי רכב משוריינים בהתאם לצורך.

טורפאל עלי אטגירייב, שפיקד על כוח הטנקים הצ'צ'ני ("רגימנט שאל") טען שבקרב על גרוזני פעל חוסר הסדר של המיליציות הלא סדירות לטובת הצ'צ'נים: "המתנדבים לא תמיד מילאו אחר הוראות המפקדה ויכלו ללכת לעמדות אחרות בלהט הרגע. לרוסים לא הייתה כל דרך לדעת איפה עתידים להיות הלוחמים הצ'צ'נים". הקרב נמשך כ-60 שעות, ובסופו הושמדו כליל שתי חטיבות רוסיות. מספר ההרוגים הרוסים אינו ידוע בוודאות, אך רוב המקורות מעריכים אותו ביותר מ-1,500. מתוך 350 הטנקים והנגמ"שים שהשתתפו בהתקפה הושמדו כ-200.

לאחר כמה ימים של היערכות מחדש החלו הרוסים בהתקפה שיטתית ויסודית על העיר באמצעות חיפוי ארטילרי רב, אבטחה של חיל רגלים וקרבות מבית לבית. במצב הזה פינה הנחיל הצ'צ'ני את מקומו במידה רבה ללחימת השהיה ולקרבות אכזריים סביב בניינים חשובים ונקודות מפתח בעיר.²³

הצ'צ'נים בגרוזני, 1996

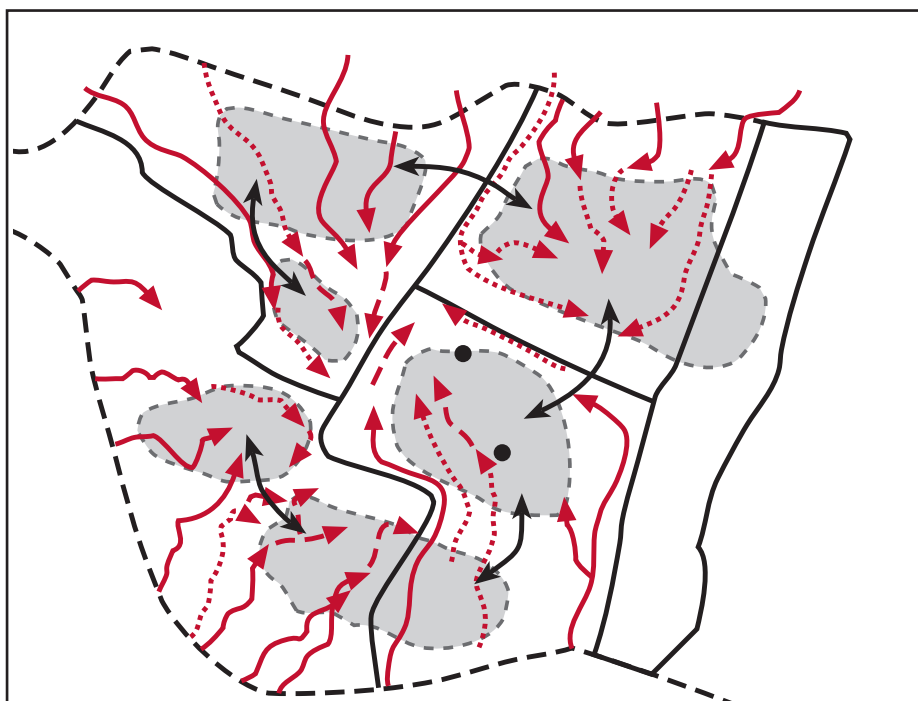
ההתקפה הצ'צ'נית על גרוזני ב-1996 נערכה לאחר שנה וחצי של מלחמה, שבמהלכה הספיקו הצדדים הלוחמים להתנסות בלוחמת חפירות, בלוחמה בשטח עירוני, בלוחמה בשטח פתוח ובלוחמה בשטח הררי. בתקופה לפני שהחלה המתקפה דומה היה שהרוסים נוחלים הצלחה. הם חיסלו את מנהיג הבדלנים ג'והאר דודאייב והצליחו לדחוק את הצ'צ'נים מכמה עיירות וכפרים שלא נכבשו מאז תחילת המלחמה. גם הבחירות ברוסיה לא הובילו לשביתת נשק ממושכת. בתגובה החליטו הבדלנים הצ'צ'נים לתקוף את עיר הבירה של הרפובליקה. באמצעות ההתקפה הם רצו להפגין כי בניגוד לטענות הרוסים הם רחוקים מלהיות מובסים, אולם ההתקפה הזאת היה גם יעד הרבה יותר קונקרטי: הרמטכ"ל הצ'צ'ני קיווה להוביל לקרב מכריע שבו ישללו הצ'צ'נים מהרוסים את השליטה בעיר ויאלצו אותם להסכים להפסקת אש או למשא ומתן. בלשונו של אחד המפקדים הצ'צ'נים כשקיבל את המשימה

"בחרנו את השיטה של לעבור דרך קירות, כמו תולעת שמכרסמת ובכל פעם יוצאת במקום אחר. הקונץ של לעבור דרך קירות אולי אינו דבר חדש, אבל אנחנו בפעם הראשונה לקחנו את העניין הטקטי הזה... והפכנו אותו לשיטה"

להשתתף בקרב על גרוזני: "ידעתי שפירושו של דבר יהיה ניצחון או מוות".

הכוחות הרוסיים שהגנו על העיר מנו יותר מ-10,000, ונגדם הטילו הצ'צ'נים כוח שבשלב הראשון לא עלה על 1,500 לוחמים ושבשום שלב של הלחימה לא עלה בהרבה על 3,000 איש. התוכנית של הצ'צ'נים התבססה על העובדה שהעמדות הרוסיות נועדו בעיקר לשיטור, החיילים בהן היו פסיביים, והכוחות הרוסיים לא נטו ליזום פעולות או לנטוש את בסיסיהם הבטוחים. בדרך כלל לא היה סיוע הדדי ואפילו לא קשר רדיו בין עמדה לעמדה. הצ'צ'נים ידעו כי בהתקפה חזיתית על העמדות הרוסיות יישחק כוחם, ולכן בחרו בשיטה שנועדה לבדוד את העמדות הרוסיות בלי לכבוש אותן. הנחת היסוד של הצ'צ'נים הייתה כי אם תישלל מהרוסים השליטה בעיר, ועמדותיהם יבודדו, החיילים הרבים יהפכו מנכס לנטל, שכן הם יהיו נצורים, וצבא רוסיה יצטרך לדאוג להם לאספקה.

תרשים 3: כיבוש שכם במהלך "חומת מגן"

תיאור סכמטי של תנועת כוחות צה"ל לכיבוש שכם. השטחים האפורים הם מערכי ההגנה הפלסטיניים, הקווים המקווקווים הם תנועות דרך בניינים. הקווים השחורים הם הכבישים. בתרשים ניתן לראות בבירור את הנחיל הישראלי

ההתקפה של צה"ל בשכם מכיוונים רבים, דרך קירות, הזיג-זג, הצלפים התומכים וחוסר הדפוס של התנועה - כל אלה הקשו מאוד על הפלסטינים להילחם

לפגיעה אפקטיבית בכוחותינו".²⁸ בחודשים שלפני המבצע הוקדש זמן רב לאימון יחידות שונות בלוחמה בשטח בנוי. אולם נוסף על אימונים קלאסיים בטיהור מבנים גם נדרשו הכוחות הישראליים לאמץ גישה אחרת. בלשון פוסט-מודרנית משהו תיאר זאת אל"ם אביב כוכבי, מפקד חטיבת הצנחנים:

האויב מפרש את החלל בדרך קלאסית, מסורתית, ואני לא רוצה לציית לפרשנות שלו וליפול למלכודת... אני רוצה להפתיע אותו... לכן בחרנו את השיטה של לעבור דרך קירות, כמו תולעת שמכרסמת ובכל פעם יוצאת במקום אחר. הקונץ של לעבור דרך קירות אולי אינו דבר חדש, אבל אנחנו בפעם הראשונה לקחנו את העניין הטקטי, המיקרו-טקטי הזה, והפכנו אותו לשיטה... אמרתי לחיילים: "חבר'ה, עד עכשיו הייתם רגילים לנוע בכבישים ובמדרכות. תשכחו מזה! מעכשיו כולנו הולכים דרך הקירות!"²⁹

כוכבי נסחף מעט בלשונו:³⁰ בכל מקום אפשרי מאז מלחמת העולם השנייה הפכה התנועה דרך קירות לשיטה המועדפת, והיא מומלצת בתורות לחימה רבות וותיקות.³¹ את הרעיונות האלה ניתן לבטא גם ללא שפה פרשנית,³² אולם דבריו מייצגים את ההתמקדות של צה"ל באותו זמן בדרכים לפגוע באויב בהפתעה באמצעות פעולות לא צפויות. וכך, כאשר נכנסו כוחות צה"ל לקסבה בלא פחות משבעה ראשי חץ, הם ניסו ליצור בלגן מאורגן: כוחות הפועלים מעומק השטח הפלסטיני לצד כוחות הפועלים מבחוץ פנימה, תנועה בזיג-זג, דרך קירות, במהירות וללא מבנה מסודר. במקום אחר הגדיר זאת כוכבי "שבירת הגיאומטריה".³³ ככל שהתקדם התכנון והתקדמה הפעולה כך הלך והשתפר המודיעין שהועמד לרשות כוחות צה"ל בשכם. נוסף על כך נהנו הלוחמים מתצלומי אוויר מפורטים מאוד,³⁴ ואלה הקלו עליהם למצוא את מיקומם ואת יעדיהם בתוך מבוך הסמטאות של הקסבה.

על בתים בגזרות השולטות מוקמו צוותים רבים של צלפים, ומסוקי קרב הופעלו אף הם כדי למנוע מלוחמים פלסטינים לעלות על הגגות כדי לשלוט מהם על הסמטאות ולפגוע בכוחות הישראליים. הפלסטינים ציפו להתקדמות ברחובות ודרך כבישים וסמטאות ונערכו בהתאם: מילכוד רחובות והקימו עמדות ממוגנות במבואות הסמטאות. אולם כוחות צה"ל נמנעו מהתקפה בקו ישר דרך הרחובות והתקדמו דרך קירות ללא דפוס ברור. כוכבי הגדיר זאת לימים: "אנחנו מבודדים לגמרי את המחנה, באור יום, יוצרים את הרושם של פעולת מצור שיטתית... [ואז] מפעילים תנועת נחילים פרקטלית [אקראית] מכל כיוון ודרך ממדים שונים של המובלעת [הכוונה היא לקומות שונות]. התנועה

יציאות לסמטאות הראשיות בלבד.²⁵ כיבוש שטח כזה נחשב למשימה מורכבת שעלולה לגבות מחיר יקר, מה גם שבעיר עצמה היו חמושים פלסטינים רבים. בקסבה עצמה היה ידוע על כמה עשרות חמושים, שהיו מאורגנים בחוליות קטנות, אך היה חשש שאת החמושים האלה יתגברו כוחות ביטחון פלסטיניים וחמושים מאזורים אחרים. ההערכה הייתה אפוא שהמספר הכולל של הלוחמים הפלסטינים בעיר נע בין 1,500 ל-2,000.²⁶ השיטה שנבחרה לכיבוש שכם הייתה התקפה מכמה כיוונים בסיוע הסתננות חשאית של כוחות מובחרים שתפסו עמדות מראש בעומק השטח שבידי הפלסטינים.²⁷ תנועת הכוחות העיקריים התבססה, לדברי מפקד חטיבת גולני, על "התקדמות עקבית" (ההדגשה במקור) מכמה כיוונים בו זמנית למניעת אפשרות מהאויב לרכז התנגדות נגד כיוון אחד ועל "מהירות" כדי למנוע מהאויב לזהות את קו ההתקדמות ו"להיערך

ולהילחם או להימלט. התקפות נגד רוסיות בצירים הראשיים נבלמו בזו אחר זו. לאחר כשבועיים מתחילת המתקפה, אחרי שנשלו כל הניסיונות של הרוסים לכבוש בחזרה את העיר, הושגה הפסקת אש. זו הובילה לנסיגת הכוחות הרוסיים מצ'צ'ניה ולעצמאות קצרת מועד של צ'צ'ניה.²⁴

"חומת מגן" - צה"ל בשכם

ב-29 במרס 2002, בעקבות מתקפת הטרור של החודשים שלפני כן, ששיאה היה פיגוע ליל הסדר במלון פארק בנתניה (27 במרס, 30 הרגים, כ-140 פצועים), יצא צה"ל למבצע "חומת מגן". במסגרת המבצע הזה נשלחו חטיבת הצנחנים כולה ורוב חטיבת גולני לכבוש את שכם, כולל הקסבה שלה. הקסבה היא אזור של בתי אבן עתיקים וצפופים שנבנו באי-סדר מוחלט. בין הבניינים מפרידות סמטאות - רובן מקורות. הסמטאות הראשיות הן ברוחב של 2-3 מטרים, ואילו הסמטאות המשניות הן ברוחב של מטר עד מטר וחצי בלבד. הבתים בכל רובע מחוברים ביניהם באמצעות חומות של חצרות או באמצעות קירות משותפים (לפעמים ברוחב של עד מטר). התנועה בקסבה נעשית בסמטאות הצרות או במנהרות שעוברות מתחת לבתים. רוב האזורים בקסבה אינם נגישים באמצעות כלי רכב. ראוי לציין שלחלק מהבתים יש

כוחות צה"ל בשכם ב"חומת מגן" | השיטה שנבחרה לכיבוש שכם הייתה התקפה מכמה כיוונים בסיוע הסתננות חשאית של כוחות מובחרים שתפסו עמדות מראש בעומק השטח שבידי הפלסטינים

שלנו דרך הבניינים דוחפת אותם [את הפלסטינים] לרחובות ולסמטאות, שם אנחנו צדים אותם".³⁵ בסקר שערך האדריכל נורחאן אבוג'ידי לאחר הקרב התברר כי כוחות צה"ל עברו דרך כמחצית מבתי הקסבה, ומספר החורים בכל בניין נע בין אחד לשמונה. כוחות נכנסו דרך קירות, עשו חורים בתקרה, עברו לקומות אחרות ולבניינים אחרים, וכמעט אי-אפשר היה לעקוב אחרי תנועתם.³⁶ הקרב נמשך ארבעה ימים, ובסופו היו התוצאות לפחות 70 חמושים פלסטינים הרוגים ו-480 שבויים לעומת הרוג ישראלי אחד שנורה בטעות על-ידי צלף ישראלי.³⁷ ניסיון להסביר את התוצאות רק בחוסר יעילות של הלוחמים הפלסטינים בשכם אינו משכנע. עוצמתו של צה"ל אומנם עלתה בהרבה על עוצמת הפלסטינים - מה שהקל עליו לבודד את השטח ולהילחם לפי התנאים הנוחים לו - אולם בקסבה של שכם היו "מאות חמושים ואנשים של מנגנוני הביטחון הפלסטיניים שנשבעו להמשיך להילחם עד האחרון שבהם",³⁸ וכוח כזה היה יותר ממספיק כדי לגרום אבדות - כפי שהיה בג'נין ובמקומות אחרים בעולם במהלך ההיסטוריה.³⁹ הצלחתו המרשימה של צה"ל בשכם - פגיעה קשה באויב⁴⁰ במחיר של אבדות נמוכות מאוד וההשתלטות המהירה על יעד שנחשב קשה מאוד לכיבוש - נבעה במקרה הזה באופן מובהק מהשימוש בטקטיקות הנחיל: ההתקפה מכיוונים רבים, דרך קירות, הזיגזג, הצלפים התומכים וחוסר הדפוס של התנועה - כל אלה הקשו מאוד על הפלסטינים להילחם. לוחם פלסטיני היטיב לתאר את הטקטיקה הזאת כשהתלונן לאחר מעשה: "הישראלים היו בכל מקום: מאחור, מימין, משמאל, מהצדדים. איך אפשר להילחם ככה?"

נחילים בלבנון

במלחמת לבנון השנייה לא נכשלה טקטיקת הנחילים, משום שהיא כלל לא הופעלה - אף שמפקד אוגדה 91 קרא לפקודיו ליישמה. כמה כוחות קטנים ומפוזרים הנכנסים בגזרה רחבה לתוך בינת-ג'בייל רחוקים מלהתאים לתיאור הנחיל שניתן לעיל. לא בוצעה התקפה מכיוונים רבים על יעד חיזבאללה מוגדר, אלא נשלחו כוחות למצוא אנשי חיזבאללה ולפגוע בהם. בפועל, בזמן ההיתקלות המפורסמת שבה נהרגו שמונת חיילי גולני, מה שקרה היה שכמה כוחות ישראליים ניסו להשתלט על בתים. במצב כזה הייתה ההיתקלות בתנאים נוחים לחיזבאללה - כוח קטן מול כוח קטן, לעיתים ללא סיוע אש כבדה בכינון ישיר וללא התערבות מיידית של הכוחות הישראליים הגדולים שהיו באזור. בינת-ג'בייל לא היו התקפות סימולטניות של צה"ל מכל הצדדים על אותם יעדים. מכל שני צוותי הקרב החטיבתיים שהפעיל צה"ל באזור (ומאוחר יותר שלושה צוותים)

אין ספק כי כמעט בכל מקרה שבו מופעלת טקטיקת הנחיל הזאת היא זרעת מהומה ומבוכה אצל הצד האחר. אולם אין די בכך. מבוכה טקטית אצל היריב אינה מובילה דווקא להישג מערכתי ואסטרטגי

הגיעו למגע רק כוחות קטנים יחסית. לכוחות האלה היה אומנם יתרון בעוצמת האש (במיוחד לאחר שמסוקים נכנסו לתמונה), אולם בכל זאת מדובר היה בכוחות מבודדים שנלחמו לבדם ובוודאי לא בנחיל מתואם. זה קרה משום שבינת-ג'בייל - וגם במקומות אחרים בלבנון - היה מחסור במודיעין. סיבה נוספת היא שבמשך כמה שנים לא התאמנו הכוחות בלחימה בשטח בנוי במתכונת שנעשתה ב"חומת מגן". מעבר לבעיות הטקטיות האלה יש גם לציין שניסוח הפקודה "הסתננות נחילית רב-ממדית... על מנת ליצור הדגמה מערכתית" בנוגע לבינת-ג'בייל חטא באי-התאמת השיטה למטרה. גם אם נניח שאוגדה שלא הוקצו לה די מסוקי סער יכולה לבצע הסתננות רב-ממדית,⁴⁹ אזי הפעלת נחיל כדי ליצור "הדגמה מערכתית" - תהא משמעות המושג הזה אשר תהא - היא החטאה של יתרונות הטקטיקה לטובת חסרונותיה: בפועל נשלחו כוחות קטנים

למשימה שלא הייתה ברורה להם.⁵⁰ לפני הקרב על בינת-ג'בייל, בתשובה לשאלת כתב אם הוא מכיר את תפיסת "נחילי הצרעות", ענה מח"ט גולני ש"אני גולנצ'יק. אני לא מכיר צרצורים".⁵¹ תשובתו זו מעידה היטב על הנתק בין רמת האוגדה לרמת החטיבה ומסבירה היטב גם מדוע לא יכולה הייתה טקטיקת הנחיל להצליח שם: היא הוטלה על כוחות שלא תורגלו, שנשלחו למשימה לא ברורה, למען מטרה לא ממש מוגדרת, כאשר לא ברור מה עוזר נחיל, אם מטרתו אינה לתקוף אויב ספציפי או לעוקפו, אלא ליצור "הדגמה מערכתית" על שטח מסוים. הדבר, לא במקרה, מזכיר את אמונתו של לודנדורף, ראש המטה הכללי הגרמני בסוף מלחמת העולם הראשונה, כי אינו צריך להתמקד בהשגת יעדים ספציפיים במסגרת תכנון כולל אלא לשלוח את כוחותיו לפרוץ בין המערכים הבריטיים, וכי "אנו פורצים חור וממשיכים משם לפי ההתפתחויות". באותו מקרה - "מבצע מיכאל" ב-1918 - הגרמנים פרצו חור, התקדמו במהירות ללא תקדים במלחמת העולם הראשונה, אולם בסופו של דבר הסתיימה התקפתם בלי שהשיגו הכרעה ובאבדות כבדות.

סיכום: האפשרויות והמגבלות של הנחיל
מכל מה שנאמר לעיל עולה שהנחיל הוא שיטה שימושית מאוד במקרים מסוימים, אולם אין מדובר בשיטת קסם. זוהי טקטיקה מועילה, אך לא "פרדיגמה חדשה" ומהפכנית ההופכת ללא רלוונטי את כל מה שקדם לה.

לוחמים צ'צ'נים מקיפים מסוק רוסי שיורט | כוחות צ'צ'ניים קטנים עברו במהירות מגדרה לגזרה הן כדי ליצור רושם של כוחות גדולים יותר והן כדי למנוע מהרוסים להבין מאיפה תוקפים אותם. ההתקפה התנהלה לא לפי קו חזית אלא נגד מטרות מוגדרות. אלה הותקפו בירי ישיר ועקיף מכיוונים שונים

המשפט הזה כהלכה. קלאוזוויץ לא התכוון לומר בו שהאויב ישתכנע לא להילחם, אלא שתישלל יכולתו להילחם. שיבוש מערכי השליטה של האויב הוא רק חלק אחד בשלילת יכולתו, ובו בלבד אין תמיד די כדי להכריע. בשכם הגיעו הפלסטינים למסקנה ש"איך אפשר להילחם ככה" כאשר הם מותקפים מכל כיוון והעדיפו שלא לעמוד בהבטחתם להילחם עד האיש האחרון וכמעט לא יצאו להתקפות נגד. לעומתם, האגדה מספרת כי בזמן הקרב על מאגר צ'וסיץ במלחמת קוריאה הצהיר קולונל צ'סטי פולר, עוזרו של מפקד דיוויזיית הנחתים מס' 1: "חיפשנו את האויב כבר כמה ימים. סוף-סוף מצאנו אותו. הם מכתרים אותנו. זה מקל על הבעיה שלנו למצוא את הברנשים האלה ולהרוג אותם."⁴² מה שבעיני אדם אחד נחשב לסיטואציה מייאשת, עשוי להיחשב בעיני האחר להזדמנות.

שלישית, הנחיל הוא הפרה ביודעין של כמה מעקרונות המלחמה, ובמיוחד הפרה של עקרון ריכוז המאמץ ושל עקרון האבטחה. גם את הפעלת העתודה הוא הופך לבעייתית מאוד, שכן גם היא צריכה להיות זמינה מכל כיוון ובכל מקום. הפרה כזאת מוצדקת לא פעם (כידוע לא ניתן לעמוד בכל עקרונות המלחמה בו-זמנית; כל תוכנית היא פשרה בין העקרונות, שכמה מהם סותרים זה את זה במידת מה), אולם יש בה סיכון רציני: אם משהו משתבש, הרי שכוחות קטנים עלולים למצוא את עצמם מכותרים על-ידי כוח גדול וחמוש היטב ללא יכולת לחלץ את עצמם או לקוות שעזרה תגיע. במקרה כזה הופכת המהומה שזרוע הנחיל לחיסרון, מפני שהוא אינו מצליח לרכז את כוחו כדי לגבור על האויב בשום נקודה שהיא.

דרך הפעולה הזאת של ריכוז כוח מהיר נגד מרכיבים שונים בנחיל בטרם יספיקו להתקבץ יחדיו ולתקוף אכן בוצעה בתרגילים שערכו האמריקנים באמצע שנות ה-90. העובדה ש"מבצעים עתידיים מהסוג הזה מאופיינים בקושי עצום להסתיר את הכוחות בשטח העוין"⁴³ רק מוסיפה למורכבות הפעלתו של הנחיל.

יתר על כן, כיוון שהנחיל הוא פגיעה בריכוז המאמץ, הוא בעייתית לכוחות בקרב התקדמות שבו הקושי הוא למצוא את האויב. הסיבה לכך: אף שפזיזות יחידות רבות ברחבי השטח מגדיל מן הסתם את הסיכוי להיתקל באויב, הוא גם גורם לכך שההיתקלות תהיה בתנאים הנוחים לאויב. "צוות קטן עומד מול צוות קטן במקום ובעיתוי הנוחים לאויב"⁴⁴ ללא היתרון של כוח אש ושל ריכוז הכוח בנקודה החיונית. הפיכת כל הכוח העיקרי לסיור (אף שאינו מצויד לא בתורת הלחימה של הסיור ולא באמצעים המתאימים) פוגעת כאמור בריכוז המאמץ ומנטרלת את יתרון העוצמה של הכוח הראשי, מה גם שכוחות סיור קטנים ומבודדים

שיעורי האבדות העצומים בקרב הצנחנים האמריקנים בנורמנדי ובקרב הווייטקונג במתקפת הטט מחיישים עד כמה מסוכנת יכולה להיות הפעלת נחיל, גם כשהיא מצליחה, ובייחוד כשהיא נכשלת

יותר: למוטט את צבא דרום-ווייטנאם ועימו את בעלי בריתו האמריקנים, שכן גם אם האמריקנים והדרום-ווייטנאמים הגנו בכל מקום והיו חלשים בכל מקום, הם עדיין היו כמעט בכל מקום חזקים יותר מהווייטקונג. ההצלחה של הצ'צ'נים בהתקפה על גרוזני נבעה מתוכנית מבצעית מבריקה, שהייתה מבוססת על חולשותיהם של יריביהם הרוסים, ובמיוחד על הימנעותם מתנועה ועל העדפתם להתבצר בבסיסייהם במקום להילחם. ספק אם אותה התוכנית הייתה מצליחה נגד כוחות גמישים יותר.⁴¹ הנחיל יכול לשבש את מערכות הפיקוד והשליטה של האויב ולמנוע ממנו להבין את תוכניותיו המבצעיות, אך הוא אינו יכול למנוע מחייליו להילחם בעקשנות ובכך למנוע לעיתים מהנחיל להשיג את מטרותיו.

רוח הלחימה משפיעה לעיתים לא פחות מהתוכנית ומהתפיסה. אחד המשפטים המפורסמים ביותר של קלאוזוויץ הוא שמטרת המלחמה היא "כפיית רצוננו על רצון האויב". אולם רבים לא הבינו את

הדוגמאות לעיל מגלות כמה מאפיינים של הנחיל, לטוב ולרע:

ראשית, אין ספק כי כמעט בכל מקרה שבו מופעלת הטקטיקה הזאת היא זורעת מהומה ומבוכה אצל הצד האחר. אולם אין די בכך. מבוכה טקטית אצל היריב אינה מובילה דווקא להישג מערכתי ואסטרטגי. בחלק מהמקרים שבהם הופעלו נחילים הייתה תרומתם מזערית מאוד.

שנית, בניגוד לדברי ארקילה ורונפלדט, טקטיקת הנחיל אינה ניתנת ליישום "בכל תוואי שטח, נגד כל אויב, כל הזמן". הדוגמאות המעטות שהובאו כאן היו ברובן בשטח עירוני או בשטח שהעבירות בו מוגבלת מאוד, (כגון התעלות והמשוכות בנורמנדי). קשה לדעת מה יהיו ההצלחות או הכישלונות של הטקטיקה הזאת בשטח פתוח, במיוחד בנוכחות של ארטילריה מסיבית. הן במתקפת טט והן בנורמנדי נתקלו הנחילים בחיילים טובים יותר מהם או דומים להם (אף-על-פי שהכוחות הגרמניים בנורמנדי היו ברובם ברמה נמוכה יחסית), והדבר הגביל את יעילותם. מתקפת הטט נכשלה מפני שכל קבוצת חיילים אמריקנים ורוב קבוצות החיילים הדרום-ווייטנאמים העדיפו להילחם ולא להכנע או להימלט גם כאשר ההתקפה שיבשה לגמרי את הפיקוד ואת השליטה והפכה כוחות צבא גדולים להמון יחידות קטנות פזורות. גם בנורמנדי נלחמו החיילים הגרמנים - לעיתים בעקשנות רבה.

בנורמנדי שובשו הפיקוד והשליטה של הגרמנים, ועוכבה תגובתם לפלישה, והדבר היה הישג חלקי לפחות. אולם בטט לא הושגה המטרה השאפתנית

בינת-ג'בייל חודש לאחר מלחמת לבנון השנייה | בינת-ג'בייל לא היו התקפות סיכולטניות של צה"ל מכל הצדדים על אותם יעדים. מכל שני צוותי הקרב החטיבתיים שהפעיל צה"ל באזור (ומאוחר יותר שלושה צוותים) הגיעו למגע רק כוחות קטנים יחסית שנלחמו לבדם, ובוודאי שלא מדובר היה בנחיל מתואם

העולם השנייה ולא בטורי שריון לא מאובטחים, ניהלו נגדם הצ'צ'נים קרבות שהיה רגילים ולא רק (ואפילו לא בעיקר) קרבות באמצעות נחילים. הסיבה לכך ברורה: נגד כוח מאובטח היטב, המתקדם בזהירות לפי תורת הלחימה המקובלת של קרב התקדמות, קשה לנהל נחיל. מהסקירה שלעיל ניתן להסיק שהפעלה מוצלחת של נחילים אפשרית בשני מצבים ובשני אבות טיפוס של מבצעים: המצב הראשון הוא כאשר כוח מיומן קטן פועל מול כוח גדול, מגושם ולא גמיש. במקרה כזה מאפשרת טקטיקת הנחיל לכוחות הקטנים לחמוק מכוח האש העדיף של היריב. המצב השני הוא של כוח גדול נגד כוחות קטנים יותר. במקרה כזה מאפשר הנחיל לתקוף את היריב מכל הכיוונים ולשבש את היערכותו להגנה.

אבות הטיפוס של המבצעים הם כאשר ידוע היכן האויב, ויש לעקוף אותו, וכאשר יש להביא במהירות כוחות רבים למקום שבו נמצא האויב ולתקוף אותו בצורה לא צפויה.

הנחיל מקנה יתרון וחיסרון: מצד אחד הוא מאפשר להיות בכל מקום ולהכות בכל מקום; מצד אחר, הוא גורם למפעיליו לבזר את כוחם, וכך, במילותיו של סון טסו, להיות חלשים בכל מקום. כדי לנצל את השיטה הזאת כיאיות ולדעת מתי להפעיל נחיל ומתי לא על המפקד לעמוד בדרישה פשוטה ועם זאת מסובכת מאוד: להיות חכם בכל מקום.

תודתי לאיתן שמיר, לזאב אלרון, לפרופ' מרטין ון-קרפלד ולשושי לויוס על הערותיהם החשובות ועל סיועם

להפעיל כוחות בצורה כזאת בלי הכנה ובלי מערכת פיקוד ושליטה ראויה עלול להיות יקר מאוד. שיעורי הנחיל הוא ממילא עסק מסוכן מאוד. שיעורי האבדות העצומים בקרב הצנחנים האמריקנים בנורמנדי ובקרב הווייטקונג במתקפת הטט ממחישים עד כמה מסוכנת יכולה להיות הפעלת נחיל, גם כשהיא מצליחה, ובייחוד כשהיא נכשלת. הפעלתם של כוחות קטנים רבים, כאמור, מבטיחה כי במקרה של הסתבכות יאלצו אלה להילחם איש-איש לנפשו. אם כוח קטן ומבודד מסתבך, אין שום סיבה לקנא בו. אמירתו של סון טסו כי המצביא הגרוע "בזעמו ישלח את אנשיו להסתערות כנחיל נמלים, וסופו של דבר ששליש מהם ייהרגו"⁴⁶ עלולה להיות תיאור מציאותי בהחלט של תוצאות הנחיל לצד המפעיל אותו. בדוגמאות שמביאים ארקילה ורונפלדט לנחילים - כוחות הנ"ט הרוסיים בקרב קורסק, צבא הזולו ב-1879, הצוללות הגרמניות במלחמת העולם השנייה,⁴⁷ הגרילה הספרדית והקרבונרי האיטלקיים במאה ה-19, צבא סין במלחמת קוריאה⁴⁸ - היו אבדות הצד המפעיל את הנחיל כה גבוהות עד כי בכל צבא מודרני הן היו נחשבות לבלתי נסבלות. גם בדוגמאות שנסקרו לעיל התוצאות מעורבות: בשלושה קרבות - של הצ'צ'נים בגרוזני וב"חומת מגן" - אפשר לומר שהופעל נחיל באופן מודע ובהצלחה גמורה. לעומת זאת בנורמנדי ובווייטנאם התוצאה לא הייתה מכוונת או שהמחיר היה מוגזם.

ואולי אין זה מקרה שבינואר 1995, לאחר שחוסלה ההתקפה הראשונה של הרוסים על גרוזני, והם החלו להתקדם בסגנון הקרבות העירוניים של מלחמת

מוגבלים מאוד ביכולתם לרתק אויב עד שיגיע הכוח הראשי.

רביעית, ניתן לומר כי ארקילה, רונפלדט ושאר נביאי הנחיל צודקים במידה רבה באומנם כי יש צורך חיוני ב"חיישנים מתקדמים, באמצעי תקשורת ובטכנולוגיות להנחיית נשק" כדי להוציא את המיטב מן הנחיל. ההתקפה על שכם עלולה הייתה להסתבך אילולא התבססה על מודיעין מפורט, על תכנון טוב ועל תיאום בין הכוחות הישראליים.

אולם אלה הגורסים שתנאי הכרחי הוא "מערכות מידע ותקשורת מתקדמות ביותר לתיאום בין יחידות המשנה של הנחיל"⁴⁵ מגזימים קצת: מכשירי קשר נישאים שימשו ביעילות את הצ'צ'נים בגרוזני, ויותר מכך: הצ'צ'נים ביצעו את כל שלב התנועה אל היעדים בדממת אלחוט מוחלטת והמחישו היטב שתכנון מציין וחילוילות טובה עשויים בהחלט לאפשר תיאום טוב בתנאים מסוימים גם ללא מערכות תקשורת מתקדמות. מכל מקום, בעיות התיאום והמקרים הרבים של "אש ידידותית" הן במלחמת לבנון השנייה והן בעיראק מראים כפי הנראה כי מערכות המידע והתקשורת המתקדמות ביותר עדיין אינן מתקדמות במידה שחסידי הנחיל היו רוצים לראות. האמונה כי עכשיו המערכות אינן בשלות, אבל בפעם הבאה הן יהיו מוצלחות מספיק, מסוכנת למדי: צבא עלול לגלות שגם בפעם הבאה הן אינן מוצלחות דיין. כמו כן במקרים המוצלחים של התקפת נחיל שתוארו לעיל נהנו הכוחות התוקפים ממודיעין טוב ותיכנון היטב את ההתקפה. ספק אם התקפה בלוח זמנים מצומצם, כמקובל במלחמות של ממש, על יעדים שלא היו ידועים כמה שעות או ימים קודם לכן ושלא ברור מה כוחו של האויב בהם תוביל לתוצאות דומות.

הסכנה העיקרית בנחיל היא שריבי הכוחות הקטנים עלול להפוך לכאוס מוחלט, להוביל לריבוי תקריות של אש כוחותינו על כוחותינו ולא-השגת המטרות. כישלוננו של הווייטקונג במתקפת הטט מעיד היטב כי העובדה שכוחות קטנים מסתובבים בשטח אינה מספקת כדי להשיג מטרה מסוימת; צריך גם שהכוחות האלה יפעלו לשם השגתו של יעד מוגדר, שכן טקטיקה אינה תחליף לאסטרטגיה צבאית.

אומנם ניתן להפעיל נחיל - ובהצלחה - ללא אמצעי קשר ותיאום, אולם הסיכון הכרוך בכך הוא גבוה מאוד. כאשר כוחות רבים מסתובבים בשטח, יש סיכון רב הן שהם יחשפו והן שיירו זה על זה בטעות. (במתקפת הטט, לדוגמה, נראה שזה היה מחיר שהווייטקונג היה מוכן לשלם). תיאום טוב ושליטה נחוצים להפעלה יעילה של הכוח, ויש כנראה צורך במטה גדול מהרגיל כדי להצליח לשלוט בכוחות וכן באימונים מקדימים. כשם שכוחות צה"ל בשכם התאמנו מראש על אופן הפעולה, כך צריך יהיה לאמן גם בעתיד כוחות כדי שידעו לפעול כנחיל. ניסיון

הערות

1. חדשות ערוץ 10, 14 בספטמבר 2006, <http://www.news.walla.co.il/?w=/3850/974561>. ראו גם עמיר רפפורט, **אש על כוחותינו: כך הכשלו את עצמנו במלחמת לבנון השנייה**, תל-אביב, מעריב, 2007, עמ' 231-232.
2. עם זאת היו פעולות של צה"ל שלאחר מעשה הוגדרו "נחילים", אף שלאמיתו של דבר לא היו קשורות לנחיל כלל - לא בשטח ולא בכוונת מבצעים. ראו, למשל, **רפפורט**, עמ' 176.
3. השו, למשל, את ספרו של עופר שלח, **המגש והכסף: מדוע דרושה מהפכה בצה"ל**, כינרת-זמורה-ביתן, 2003, עמ' 39-49, לספרם של עופר שלח, ויואב לימור, **שבויים בלבנון: האמת על מלחמת לבנון השנייה**, ידיעות אחרונות, 2007, עמ' 196-200. אין ספק שהבעיה בשפה הצבאית ניכרת היטב כאשר משוים, למשל, בין פקודת המבצע של אוגדה 91 מהמלחמה האחרונה לבין ניסוח קלאסי של אותה המשימה. בפקודת המבצע שניתנה לאוגדה 91 דובר על "הסתגנות רחבת היקף בחתימה נמוכה... התגנפות... התייצבות מהירה על השטחים השולטים ויצירת מגע קטלני עם השטחים הבנויים תוך יצירת הלם ומורא... הקפאת מרחב הפעולה ומעבר לשלטנות תוך פירוק מרחבי שיטתי של תשתיות אויב". את הפקודה הזאת ניתן לנסח באופן שמרני יותר: "הכוח יתקדם בחשאי (או יסתגן) אל הבעות השולטות על היעד, יתמקם עליהן, יבודד את מרחב הפעולה ויקיים מגע אש רציף עם הכפר במטרה להשמיד חוליות מחבלים ותשתיות אויב". תודתי לגולש "צנחן" מפורום צבא וביטחון של פרש ולזאב אלרון על הדוגמה. עם זאת ראוי לציין שמה שהתבצע בפועל בבינת ג'ביל לא היה בדיוק "הסתגנות בחתימה נמוכה".
4. ראו, למשל, את ביקורתי על הספר **מלחמה מבוזרת** של ידידיה יערי וחיים אסא, הוצאת ידיעות אחרונות וספרי חמד, 2005, <http://www.tchelet.org.il/magazine/magazine.asp?id=351>. גרסתה האנגלית של הביקורת הופיעה באביב 2006. ראוי לציין כי כבר ב-2000 כתבתי בחוברת פנימית בצה"ל על נחיל שהפעילו הצ'צ'נים בהצלחה מרובה ב-1996.
5. John Arquilla and David Ronfeldt, *Swarming and the Future of Conflict*, Santa Monica, 2000, p. vii ורונפלדט, העתיד. בעמוד vii מסבירים המחברים את הנושא בצורה מעט מורכבת יותר: "שיטה אסטרטגית נטולת צורה לכאורה, אך למעשה [דרך] מכוונת, מובנית, מתאמת לתקוף מכל הכיוונים באמצעות פעימות בנות קיימא של כוח צבאי ו/או של אש מקרוב או ממרחק. השיטה הזאת תפעל בצורה הטובה ביותר - ואולי תפעל אך ורק - אם היא מתוכננת בעיקר סביב הפעלת הרבה יחידות תמרון קטנות, מפוזרות, מרושתות", ומטרתה היא "להתכנס במהירות ובחשאי

- על מטרה, לתקוף אותה, ואז לנתק/להפריד (Dissever) אותה ולהתפזר [כשהכוונה] מוכנים מייד להתחבר מחדש לצורך פעימה חדשה".
6. Arquilla and Ronfeldt, "Swarming: The Next Face of Battle", *Aviation Week & Space Technology*, 29 September 2003, <http://www.rand.org/commentary/100703AWST.html>
7. או, למען הדיוק, "מערכות מומחה המנצלות טכנולוגיות של בינה מלאכותית לתיאום מהלומת דיק רחוקת טווח עם התמרון הלוגיסטי המבוזר והנפרד של יחידות הנחיל". שם
8. ג'יימס בלקוול, "התמרון השלטני (התמרון המכריע)", בתוך **תצפית 20, המהפכה בתחום הצבאי (RMA) - דברי המפגש הישראלי-אמריקני**, אוקטובר 1997, תל-אביב, אג"ם-תוה"ד, 1998, עמ' 43.
9. ג'יימס בלקוול, "אתגר ההתמודדות הקונצפטואלית עם העתיד - משחקי חיל האוויר ונחיל הנחתים של צבא ארה"ב", שם, עמ' 62. בדומה לכך הגדיר זאת רס"ן אליעזר טולדנו, אז סגן מפקד גדוד צנחנים: "צורת תמרון מבוזרת, המשתפת מספר רב של יחידות קטנות בעלות מבנה אוטונומי תחת תמונת עולם משותפת... תוקף את יריבו מכל הכיוונים האפשריים על-ידי כל הזרועות האפשריות בו זמנית". אליעזר טולדנו, "לחימה מבוזרת", **מסמך פנימי בצה"ל**, גלילות, המכון לחקר הסביבה הטקטית, 2003, עמ' 16; הגדרתו של טולדנו לטקטיקת הנחיל היא "צורת תמרון העושה שימוש בכל צורות הקרב על-פי מאפייני הסביבה הטקטית וצרכיה ופועלת בטקטיקה של 'אתר והתקף' במבצע אנטי גרילה". שם, עמ' 17.
10. Gal Hirsch, "On Dinosaurs and Hornets - A Critical View on Operations Models in Asymmetric Conflicts", *RUSI Journal*, August 2003, p. 63
11. ארקילה ורונפלדט, **העתיד**, עמ' viii.
12. מספר הצונחים היה כ-13 אלף, ומספר המונחתים בדאונים היה כ-4,000.
13. David Howarth, *Dawn of D-Day*, London 1959, Re-Print: London, Greenhil, 2001, p. 79
14. סל"א מרשל, **הם צנחו בלילה**, תל-אביב, מערכות, 1966, עמ' 403.
15. מצוטט אצל John M. Taylor, "World War II: 101st Airborne Division Participate in Operation Overlord", *Military History Quarterly*, Summer 2004; http://www.historynet.com/air_sea/airborne_operations/3036676.html
16. מבין שפע הספרים באנגלית על הפלישה לנורמנדי ראויים לציין שניים ותיקים: John C. Warren, *Airborne Operations in World War II, European Theater*; Maxwell AFB, US Air Force Historical Research Agency, 1956, וכן ההיסטוריה האמריקנית הרשמית של מלחמת העולם

- השנייה: Gordon A. Harrison, *Cross Channel Attack*, Washington DC, Office of the Chief Military Historian, 1951 www.army.mil/cmh/books/wwwii/7-4/7-4_cont.htm
- בייחוד מודרניים יותר העוסקים בדיוויזיות המוטסות של ארה"ב הם Mark Bando, *101st Airborne: The Screaming Eagles at Normandy*, Osceola: Zenith Press, 2001
- Nordyke, *All American, All The Way: The Combat History Of The 82nd Airborne Division In World War II*, Osceola: Zenith Press, 2005
- בעברית ישנם ספרו הקלאסי של קורנליוס ראיי, **היום הארוך ביותר**, תל-אביב, משרד הביטחון, 2000, ספרו של סטיבן אמברוז, **יום הפלישה**, אור-יהודה, כינרת, זמורה-ביתן, דביר, 2002 וספרו האוטוביוגרפי של גרל ג'יימס גבין, מפקד דיוויזיה 82, **קדימה לברלין**, תל-אביב, מערכות, 1981
17. מצוטט אצל ארקילה ורונפלדט, **העתיד**, עמ' 21 ו-37. לדבריהם, במלחמת וייטנאם עשה הווייטקונג שימוש נרחב בנחילים של כוח אדם, ואילו האמריקנים לחמו בווייטקונג באמצעות אש מבוזרת - נחילי אש. אך אלה לא הצליחו במיוחד.
18. Victoria Pohle, *The Viet Cong in Saigon: Tactics and Objectives During the Tet Offensive*, Santa Monica: Rand, 1969, p. 9, http://www.rand.org/pubs/research_memoranda/RM5799
19. גורמים צפון-וייטנאמיים אישרו את הנתון הזה לאחר המתקפה. ראו: Stanley Karnow, *Vietnam: A History*, Re-Print 1997, New York, Penguin, p. 547
20. הציבור האמריקני נתקף הלם, ואילו העיתונות בארה"ב הוכתה בתדהמה, משום שהמתקפה העזה התרחשה חודשים ספורים בלבד לאחר שגנרל וסטמורלנד הבטיח (בנובמבר 1967) ש"הגענו לנקודה... שבה כבר מתחילים לראות את הסוף". Peter Braestrup, *Big Story - How the American Press and Television Reported and Interpreted the Crisis of Tet 1968 in Vietnam and Washington*, Boulder, Westview Press, 1977, Vol.2, p. 7 גם הנשיא ג'ונסון הושפע מאוד ממתקפת הטט.
21. **קרנוב**, עמ' 536. ספרים על מלחמת וייטנאם ועל מתקפת הטט קיימים באנגלית באלפיהם. בעברית יש לציין את ספרו הוותיק והלא לגמרי מעודכן של מייקל מקלייר, **וייטנאם: מלחמת 10,000 הימים**, תל-אביב, מערכות, תשנ"ג, ואת **שדרים** של מייקל הר (תבל, 1987) המתאר, בין השאר, את הבלבל שחוה מחברו העיתונאי בזמן מתקפת הטט וכיצד נראתה "מן הקרקע". כמו כן ישנה האוטוביוגרפיה של גנרל ויליאם

האמריקנית למתקפת הטט. ספרו של קרנוב הוא אחד מספרי היסוד על מלחמת וייטנאם. עוד ספר הראוי לציון על מתקפת הטט הוא Marc Jason Gilbert and William Head, (Eds.), **The Tet Offensive**, Westport, Praeger, 1996. ספר חשוב נוסף הוא: James H., Willbanks, **The Tet Offensive: A Concise History**, New York, Columbia University Press, 2006. הגישה המקובלת גורסת שדעת הקהל בארה"ב הפכה את המערכה לניצחון קומוניסטי. אני, לעומת זאת, בדומה לסטנלי קרנוב, טוען שהשפעה הייתה תחילה על נשיא ארה"ב רוק לאחר שהוא החליט לוותר על הסלמת המלחמה ולחפש דרך החוצה, הושפעה מכך דעת הקהל. ראו: יגיל הנקין, "כיצד מנצחים ב'מלחמות קטנות'", **תכלת**, 24, 2006.

22. הכוח הצ'יני הסדיר היה מאורגן בדרך כלל בפלוגות. כל פלוגה מנתה כ-75 לוחמים והייתה מחולקת לשלוש מחלקות. כל מחלקה הייתה מורכבת מכמה צוותים של צידי טנקים בני שלושה-ארבעה לוחמים.

23. הקרב על גרוזני מתואר במפורט בספרי **נצח או שניעלם: תולדות מלחמת צ'צ'ניה, 1994-1996**, תל-אביב, מערכות, 2007, פרקים י"ג-ט"ו. יצוין שגם במלחמה השנייה בצ'צ'ניה, לאחר שבא רוסיה הפיק לקחים רבים מניסיונו במלחמה הראשונה, לא הופעלו הרבה נחילים, במיוחד כאשר הרוסים הכינו את כוחם להתמודד עם מה שכינו "טקטיקות הספוג" הצ'צ'ניות. על התמודדות הרוסים במלחמה השנייה כתב בהרחבה זכר-גיא שטולץ, **לחימה בשטח בנוי בצבא הסובייטי**, עבודת גמר, המכללה הבין-זרועית לפיקוד ולמטה, 2002, לאפורס. פרסום נוסף בסוגיה הזאת הוא: זכר-גיא שטולץ וגורא סגל, "לחימה אורבנית מסטלינגרד עד בגדאד", **תבנית המעשה**, 3, 2004, עמ' 137-158.

24. המתקפה, ההכנות לה והרקע מתוארים במפורט בפרקים כ"ט-ל' בספר **נצח או שניעלם** שהוזכר בהערה 23.

25. קובי כץ, "הפיקוד והשליטה בלחימת גדוד החי"ר בעימות המוגבל", **תבנית המעשה**, 3, 2004, עמ' 121, 128.

26. **שם**, עמ' 123.

27. בראיון עם המחבר מיד לאחר המבצע סיפר חייל מפלוגת הסיור של חטיבת הצנחנים כי זמן מה לאחר שהתמקם בעמדתו ראה פלסטינים העוברים אותו לכיוון הקווים הישראליים בחפשו לוודא כי לא הותירו איש מאנשיהם שם.

28. חטיבה 1, **סיכום מבצע "חומת מגן"**, מסמך פנימי בצה"ל.

29. ראיון של אביב הראיון מופיע בסרט **War and the City**. נוסח מודפס של חלק ניכר מהראיון - באנגלית - מופיע בתוך: Eyal Wietzman, "Lethal Tehory", **Roundtable: Research Architecture**, September 2006, pp. 55-57, http://roundtable.kein.org/files/roundtable/Weizman_

lethal%20theory.pdf

30. במיוחד אני מתקשה להסכים עם הטענות שלו כי "המשמעות של השטח לא חשובה יותר... אין שום ערך יותר להתייבץ במרכז ולהכריז 'ניצחת' (שם). אפילו במהלך "חומת מגן" בשכם הושגה כניעתם של הלוחמים הפלסטינים - בין היתר - בשל שליטתם של כוחות צה"ל בשטח, גם אם לא בשיטות הכיבוש המקובלות. רס"ן אליעזר טולדנו, שהיה סמג"ד 890 ב"חומת מגן", הסביר בעבודה שכתב כי "השטח כמעט שאיבד את משמעות החזקתו: כיבוש שכם אינו מבטיח מניעה טוטלית של יציאת מחבלים לתל-אביב, וכיבוש ג'בל טיר חרף לא מונע יציאת מרגמה מהכפר הקרוב. הנוכחות בפנים שטח האויב... אינה מבטיחה הכרעה כפי שהכרנו מהעימותים הקלאסיים של מלחמת העולם השנייה". **טולדנו**, עמ' 8. נראה שחל פה בלבול בין הימצאות בשטח לבין שליטה בו. בעיית השליטה בשטח אינה חדשה, וגם הגרמנים ביוגוסלביה במלחמת העולם השנייה יכולים היו להעיד ש"הנוכחות בפנים שטח האויב... אינה מבטיחה הכרעה".

31. ראו למשל: **FM-90-10-1**, "An Infantryman's Guide To Combat In Built-up Areas", Washington (DC), Department of the Army, 1993.

32. נטען שתדומה מכרעת לגיבוש הרעיון המבצעי ששימש בשכם העלו מפקד פלוגה וסמל, שניהם מאותו קיבוץ, ושניהם ככל הנראה ללא ידע מקיף בטרימינולוגיה פוסט-מודרנית. **Weizman**, p. 57.

33. Barbara Opall, "Marines to Train at New Israeli Combat Center", **Marine Corps Times**, 25 June, 2007, http://www.marinecorpstimes.com/news/2007/06/marine_israel_combattraining_070624/.

34. מקור גלוי שבו נראה תצלום כזה הוא **הארץ**, 9 באפריל 2002.

35. **Wietzman**, Ibid. p.57.

36. **Ibid**.

37. עמוס הראל עמוס ואבי יישכרוף (**המלחמה השביעית**, תל-אביב, משכל, 2004, עמ' 252) מציינים כ-70 הרוגים. לפי **Opall**, Ibid המספר הוא 74 הרוגים. בסיכום של צה"ל על "חומת מגן" המספרים הם 79 הרוגים פלסטינים ו-127 פצועים.

38. עמידה, ועמוס הראל, "כוחות צה"ל התקדמו באיטיות בקסבה בשכם: 5 חיילים נפצעו", **הארץ**, 7 באפריל 2002.

39. למשל, במלחמת לבנון הראשונה הצליח כוח פלסטיני נחות (כמה מאות לוחמים במחנה הפליטים עין אל-חילוה שליד צידון שבו מתגוררים כ-30 אלף תושבים) לעכב את צה"ל במשך כשבוע ולגרור לו אבדות. חיילי צה"ל שתקפו את מחנה הפליטים נהנו מסיוע של שריון, של ארטילריה ושל מטוסי תקיפה. ראו: זאב שיף ואהוד יערי, **מלחמת שולל**, ירושלים, שוקן, 1984, עמ' 174-177, James

D. Leaf, "MOUT and the 1982 Lebanon Campaign: The Israeli Approach", **Armor**, July-August 2000 p. 9. בעין אל-חילוה אומנם היו פלסטינים יותר רקטות RPG מאשר בשכם, אבל באזור הקסבה כמעט שלא הופעל שריון (חוץ מאשר לבידוד הגורה) ובוודאי שלא הופעלו ארטילריה ומטוסי תקיפה, והקרב היה כמעט רק של כוחות רגלים. במלחמת העולם השנייה הצליחה קבוצה לא גדולה של צוערים גרמנים בעיירה אינבורן להרוג או לפצוע כ-70 קצינים וחוגרים מגדוד אמריקני חמוש היטב, אף שהנשק היחיד שעמד לרשותם היה רובים. ג'ון אליס, **לוחמים: החיילים שבחוד החנית**, תל-אביב, מערכות, 1982, עמ' 74.

40. ההאשמות שהועלו נגד צה"ל על שימוש ב"נוהל שכן" בזמן הלחימה בקסבה אינן משנות את המצב: מספר האזרחים ההרוגים היה נמוך יחסית. **הראל ויישכרוף**, (עמ' 252) מציינים שמונה אזרחים הרוגים בהתמוטטות ביתם ש"כנראה נפגע מירי פגז טנק ישראלי". לא דווח על נפגעים ב"נוהל שכן". (בחלק העוסק ב"נוהל שכן" באתר "בצלם" מצוין רק הרוג אחד כתוצאה מהנוהל - באוגוסט 2002 ולא במהלך מבצע "חומת מגן". http://www.btselem.org/Hebrew/Human_Shields/Neighbor_Procedure.asp. מכל מקום, קיומו של "נוהל שכן" בוודאי שלא שינה את תוצאות הקרב.

41. ספק, כמובן, אם הצ'צ'נים היו מתכננים אותה תוכנית אילו ניצב בפניהם אויב אחר.

42. Jon T. Hoffman, Chsety: **The Story of Lieutenant-General Lewis B. Puller**, USMC, New York, Random House, 2002, p. 399, 588 n. 18. האגדה מספרת כי פולר הצהיר: "הם מלפנינו, הם מאחורינו, הם מימין, הם משמאל. אין להם לאן לברוח!"

43. בלקול, **ההתמודדות**, עמ' 62.

44. **טולדנו**, עמ' 30.

45. בלקול, **התמרון השלטני**, עמ' 43.

46. Sun Tzu, **The Art of War**, Trans. Lionel Giles, Project Gutenberg Online, <http://www.kimsoft.com/polwar.htm>, Ch.3 (סון טסו, **חוכמת המלחמה**, תרגום: אפרים ברודיא, מהדורה שמינית, תל-אביב, מערכות, 1996, עמ' 26) שונה מעט בניסוחו, אך זהה במשמעותו.

47. מטבע הדברים, הניסיון להסיק משיטה ימית לשיטה יבשתית הוא בעייתי.

48. Arquila and Ronfeldt, **Swarming and the Future of Conflict**, pp. 23-36.

49. אני נוטה שלא להסכים עם הגישה שלפיה הפעלת אש היא ממד נוסף, לפחות לא מבחינת התכנון.

50. נראה שהדגמה מערכתית היא מסוג הפעולות התודעתיות: הפעלת עוצמת אש כדי ליצור רושם.

51. **מעריב**, 21.7.2006, מצוטט אצל עופר שלח ויואב לימור, **שבויים בלבנון**, עמ' 197.